

TRIA DE TEXTOS «DRAMATITZABLES» PUBLICATS AL *PAPITU* DURANT LA GUERRA I LA REVOLUCIÓ

Francesc Foguet

Coses que s'estan morint.
El feixisme.
La propietat.
El Teatre.
El Tenorio.
El barret de palla.
El romanticisme carrincló.
Les propines.

«Coses que s'estan morint», *Papitu*, n. 1440 (29-X-1936), p. 13.

A partir de mitjan setembre de 1936, el setmanari humorístic *Papitu*, editat pel Sindicat de Dibuixants Professionals (SDP) de la Unió General de Treballadors (UGT), es posà «al servei del poble» i adaptà els seus continguts a les noves circumstàncies i als abrandaments polítics de l'hora revolucionària.¹ En la seva carta de presentació, els redactors i dibuixants del *Papitu* expressaven els propòsits que els movien: «Els ninotaires del SDP hem entrat al *Papitu* com una allau, disposats a donar-li la sanitat alegre i revolucionària que porta dintre una joventut antiburguesa, desembaçada de carn.» I matisaven: «No intentem pas —i que no s'alarmin els qui ens llegeixin seriosos— fer un *Papitu* llòbrec, llagrimós, teoritzador: Volem fer un setmanari jove, rialler, faceciós, segur, antiburgès, optimista, emparentat directament amb el *Papitu* dels primers temps, però responent als temps d'ara. Pel poble i per al poble!»² El caràcter popular de la publicació accentuà la seva faceta política a través de l'exacerbació de les formes satíriques que li eren habituals, heretades en part de la tradició vuitcentista i adaptades a les circumstàncies revolucionàries: narracions, falsos reportatges, entrevistes, contes, fulletons, màximes burlesques, cançons, poemes, auques, paròdies d'esdeveniments, caricatures de personatges, acudits, dibuixos, etcètera.³

En un article publicat a la revista *Catalunya* de Buenos Aires el 1942, Pere Calders recordà quina era l'atmosfera que es visqué en els primers dies de la guerra i quina fou l'actuació del Sindicat de Dibuixants Professionals de la UGT, al qual pertanyia activament.⁴ Segons la seva versió, el SDP s'instal·là al palau que el marquès de Barberà tenia a l'avinguda del Portal de l'Àngel i s'aproprià els setmanaris humorístics *Papitu* i *L'Esquella de la Torratxa*. La intenció del SDP era, d'una banda, dignificar el tronat *Papitu* per convertir-lo en «un setmanari d'humorisme pur», i, de l'altra, renovar *L'Esquella de la Torratxa* per fer-ne «un setmanari al servei de la política». Per al funcionament intern de totes dues capçaleres, el SDP nomenà una comissió que es responsabilitzà de la part gràfica i l'Agrupació d'Escriptors Catalans, també de la UGT, en designà una altra que tingué cura del text. La direcció fou encarregada al mateix Calders.

El *Papitu* sortí de nou al carrer, segons recordava Calders, «amb la consciència tranquil·la, ple de ninots de bona fe i amb una literatura que podia entrar a totes les cases». Malgrat tot, mentre *L'Esquella de la Torratxa* aconseguia vendre els seus considerables tiratges, el *Papitu* es quedava enrere: «comprovàrem de seguida —assegurava Calders— que la gent, en aquells dies, havia perdut les ganes de riure de franc i que, quan ho feia, s'estimava més riure al servei d'alguna cosa. Mentre *L'Esquella* pujava ràpidament, el *Papitu* no acabava de trobar, per part del públic, l'acollida que reclamava el seu tornar pel bon camí. I com que *L'Esquella* absorbia cada vegada més activitats, i era un moment de solucions radicals, abandonàrem el setmanari d'humorisme pur per a dedicar tota l'atenció al setmanari d'humorisme al servei de la política. Així fou com el *Papitu* morí a les meves mans honestament i en pau, després d'un quart de segle d'existència».⁵

En les seves memòries, el cartellista Carles Fontserè coincideix amb Calders en el fet que la «regeneració» del *Papitu* era molt més necessària que la de *L'Esquella de la Torratxa*, ja que el setmanari que havia dirigit Francesc Pujols «havia esdevingut d'una grolleria impresentable segons els valors morals de la societat del moment».⁶ A diferència de Calders, tanmateix, Fontserè atribueix la capdavantera de l'operació de requisa del *Papitu* —com també de *L'Esquella de la Torratxa*— a Josep Alloza, el qual era col·laborador de totes dues publicacions abans del 19 de juliol. Segons Fontserè, en el nou *Papitu* editat pel SDP, els ninotaires Shum [Alfons Vila], Benigani, Josep Bartolí o Helios Gómez, els més destacats, van publicar-hi pocs dibuixos, atès que es trobaven al front d'Aragó enquadrats a les milícies: «Per mor d'aquestes absències, dibuixants políticament menys significats com l'Anton Roca, Quelus [Miquel Cardona], Choliol, Xirinius [Granel] i [Miquel] Solé Boyls esdevingueren els principals col·laboradors del setmanari, juntament amb Marcel·lí Porta i l'Apa [Feliu Elies], que es distingien pel seu radical anticlericalisme, i Alloza, el més sectari de tots. [...] Quatre setmanes abans de la desaparició, entraren a dibuixar al *Papitu*: en Nyerra [Enric Cluselles], [Jacint] Bofarull i Martí Bas. Tots tres, a més d'Alloza i en Calders, continuaren després a la redacció de *L'Esquella comunista*».⁷

Com en l'etapa inicial de *L'Esquella de la Torratxa*, el *Papitu* fou editat pel Sindicat de Dibuixants Professionals de la UGT, compartia amb aquell setmanari col·laboradors ben significats (com ara Tísner, Calders o Apa), i, tot i la seva vinculació des d'una òptica ideològica concreta a les palpitations de l'hora, entroncava amb la tradició humorística, d'índole popular i de contingut polític, del vuit-cents. Amb tot, el *Papitu*, de més curta durada (del 10-10-1936 al 7-1-1937), no

tingué un caràcter tan marcadament partidista com el que manifestà, cada vegada amb més virulència verbal, *L'Esquella de la Torratxa*.⁸ «Políticament el *Papitu* es mantingué —en opinió de Fontserè— dins una línia antifeixista neutral, sense partidismes a favor o en contra d'un determinat partit polític. Aquest apoliticisme antifeixista, diguem, serà la causa de la seva curta vida: divuit números. Segons el seu director, el dibuixant Miquel Solé Boyls, els deutes de paper en van fer impossible la continuació. En canvi, l'altre setmanari confiscat pel SDP, *L'Esquella de la Torratxa*, en passar a mans de la Cèl·lula de Dibuixants i al servei incondicional del PSUC, tingué el suport econòmic d'aquest partit i es va mantenir fins a la caiguda de Barcelona.»⁹

III

En el volum *Teatre de guerra i revolució (1936-1939)*, hi hem antologat una sèrie de peces «dramatitzables» publicades al *Papitu* durant el període bel·licorevolucionari.¹⁰ Com a complement, en aquest paper reproduïm cinc textos —els dos primers, «dramatitzables» o susceptibles de dramatització, i els altres tres, d'un gran interès programàtic— que també aparegueren a les pàgines del setmanari humorístic entre el setembre de 1936 i el gener de 1937, i que, fet i fet, són ben reveladors dels plantejaments ideològics i de la pràctica humorística del popular *Papitu*.

Un secretari gandul o bé la malaguanyada energia d'un president és una escena còmica sobre les dificultats de començar una junta general de socis d'una societat. Amb un mer joc de paraules, aquesta peça satiritza no tan sols l'obsessió del president de l'entitat a fer complir les exigències protocol·làries, sinó també la dels socis, com a representants de grup, a fer valer la seva veu per damunt dels seus conciutadans. Circumstanciadament, podria encobrir ben bé una crítica indirecta a la col·lectivització anarcosindicalista. *L'humor al front. Noves del camp rebel* ridiculitza la covardia, amagada darrere de grans demostracions de gallardia, dels dirigents de l'exèrcit feixista —sobretot dels oficials—, la complicitat de la cúria diocesana amb els militars sollevats i la participació de contingents «moros» en les forces antirepublicanes.

En canvi, *En l'assassinat de García Lorca i Intel·lectuals i artistes*, s'allunyen del registre còmic i remeten a l'actualitat tràgica més punyent. El primer expressa, amb un cert lirisme contingut, la sentida indignació per l'afusellament de l'escriptor andalús perpetrat pels feixistes.¹⁰ El segon denuncia una sèrie d'intel·lectuals que han renegat del poble —en contrast amb d'altres que s'han mantingut al seu costat— i, d'acord amb els plantejaments filocomunistes, es posiciona a favor del compromís que té el deure d'adoptar la intel·lectualitat catalana davant del fet revolucionari: «No hi ha termes migs: amb el poble o contra el poble, amb el feixisme o amb la revolució.»¹¹ Finalment, *Romanço de la cinquena columna* mostra com s'adapten unes formes de la tradició popular a uns continguts —formulats en clau humorística i satírica— de signe revolucionari: la denúncia dels membres de la quintacolumna.¹²

Un secretari gandul o bé la malaguanyada energia d'un president

Kla Kas Ku, «Un secretari gandul o bé la malaguanyada energia d'un president», Papitu, n. 1433 (10-IX-1936), p. 9-11.

Una gran sala plena de gom a gom. Són les deu de la vetlla. Catorze o quinze grups més o menys nombrosos de concurrents, en què cadascun dels que els integren sembla que vagin a preu fet, criticant i retallant a tots els membres del consell directiu de la societat «L'As d'Oros».

Caldejada així l'atmosfera, i tenint en compte que tothom ha sopat bé, el president amb una puntualitat més pròpia d'una cursa de braus que d'una junta general de senyors Esteves, toca la campaneta i pronuncia aquelles paraules de ritual: «S'obre la sessió».

Amb una calma relativa, van prenent seient tots els presents, alguns amb certa recança, perquè les paraules presidencials els tallen de sobte la retallada.

Un cop s'acomodaren els concurrents en les incòmodes cadires, i fet un curt silenci, el president diu:

—El senyor secretari llegirà l'acta de la sessió anterior.

Immediatament dos socis demanen la paraula alhora.

EL PRESIDENT: Jo prego als senyors socis que han demanat la paraula, que permetin llegir l'acta de la sessió anterior i podran, després, parlar de tot quant tinguin per convenient.

UN SOCI: Demano la paraula per una qüestió prèvia.

UN ALTRE SOCI: Jo la demano més prèvia encara.

UN TERCER: A mi no em guanya ningú. Demano la paraula més prèvia que tothom.

PRESIDENT: La presidència adverteix prèviament a tothom que no hi ha paraula fins després de llegida l'acta de la sessió anterior. El senyor secretari llegirà l'acta de la sessió anterior.

UNA VEU: Senyor president...

PRESIDENT: No hi ha paraula!

LA MATEIXA VEU: Però, escolti...

PRESIDENT: La presidència no escolta, ni escoltarà res, fins llegida l'acta de la sessió anterior! El senyor secretari llegirà l'acta de la sessió anterior.

LA VEU: Però, senyor meu...

PRESIDENT: No hi ha paraula!!

LA MATEIXA VEU: És que...

PRESIDENT: No hi ha paraula!!! El senyor secretari llegirà l'acta de la sessió anterior.

UNA VEU FORMIDABLE: Demano la paraula per a presentar una proposició incidental.

PRESIDENT: He dit que no hi ha paraula!!!

LA VEU FORMIDABLE: És per una proposició incidental.

PRESIDENT: Precisament, aquesta presidència no concedeix la paraula per a la proposició incidental, perquè té el més ferm propòsit d'evitar tota mena d'incidents.

LA VEU FORMIDABLE: Això és un atropell, i en protesto.

UNA ALTRA VEU: Això és un abús d'autoritat.

UN ALTRE: Jo també en protesto.

PRESIDENT: Perfectament, protestin, però no hi ha paraula. El senyor secretari llegirà l'acta de la sessió anterior!

UNA VEU: El que no hi ha és vergonya.

UNA ALTRA VEU: Ben dit.

UN ALTRE: Ep! Ep! Parlem-ne d'això de la vergonya.

PRESIDENT: No hi ha paraula per a parlar de res, de res. El senyor secretari llegirà l'acta de la sessió anterior:

LA VEU FORMIDABLE: Bé: doncs parlaré. Què tants romanços aquí.

PRESIDENT: Ni amb romanços ni sense. Aquesta presidència és la que no està per romanços, i decreta que no hi ha paraula! El senyor secretari llegirà l'acta de la sessió anterior:

UN QUE FINS ARA NO HAVIA DIT RES: Doncs jo li dic al president que no la llegirà. I dic que no la llegirà.

PRESIDENT: Vostè no té de dir res ni a mi ni a ningú. En aquest moment no hi ha paraula. El senyor secretari llegirà l'acta de la sessió anterior!

UNA VEU: Li diem que no pot ésser! Jo m'he compromès a dir...

PRESIDENT: És inútil!! La presidència no té res a veure amb els compromisos dels senyors socis. La presidència està disposada a fer respectar la seva autoritat per sobre de tot i de tothom!!!

LA VEU: Doncs jo afirmo que aquesta vegada la presidència farà el ridícul.

PRESIDENT: No permeto afirmacions de ningú! Silenci tothom! El senyor secretari llegirà l'acta de la sessió anterior!

LA VEU FORMIDABLE: El senyor secretari no llegirà res.

PRESIDENT: El senyor secretari llegirà l'acta de la sessió anterior!!!

LA VEU FORMIDABLE: Pinxos no!

PRESIDENT: Res de pinxos. El que passa és que quan la presidència diu una cosa s'ha de respectar i obeir! El senyor secretari llegirà l'acta de la sessió anterior!!!

UNA VEU: No pot ésser!

PRESIDENT: Doncs ho serà!!! El senyor secretari llegirà l'acta de la sessió anterior!!! Cuiti, home!!! (Al secretari.) No perdi temps!!!

SECRETARI: No puc!!

PRESIDENT: Com que no!!! Jo ho ordeno!!!!

SECRETARI: Li dic que no pot ésser!

PRESIDENT: Que no pot ésser!!! Així estem....?

EL SECRETARI (tremolant): Perdoni'm, senyor president, és que no la tinc feta!

PAPITU (1908-1937)

EDICIÓ IL·LUSTRADA

Lluís Solà

Portada del llibre Papitu (1908-1937), de Lluís Solà.
Barcelona: Bruguera, 1968.

L'humor al front. Noves del camp rebel

«L'humor al front. Noves del camp rebel», Papitu, n. 1.434 (17-IX-1936), p. 6.

Las de Villadiego. El nostre corresponsal ignorat ha pogut captar la següent escena desenvolupada al camp rebel.

UN OFICIAL: Eh, muchachos! Arriba España! Duro y a la cabeza: miradme a mí!

UN SOLDAT: Bé, sí, però vostè s'està ací dins i els altres se les fumen fora, i els republicans no tiren confits.

L'OFICIAL: Follones y maldecidos... Republicano! Yo también soy republicano, pero mi republicanismo me permite alternar *La marcha Real* con el *Himno de Riego*...

UN ALTRE SOLDAT: Els republicans avancen.

L'OFICIAL: Rayos y centellas!

UN BISBE: Ave María. *Dominus tecum*.

L'OFICIAL: Traedme una batería.

EL SOLDAT: De quin calibre.

L'OFICIAL: De Valdepeñas... Ay! Estoy Queipo... Digo, borracho. Pero es de emoción.

EL BISBE: Podría darme una copita de emoción... que tengo la garganta seca.

UN MORO: Que la paz de Alá sea con vosotros.

EL BISBE: Amén.

UN SERGENT: On estaves?

UN MORO: Estava escrivint a la família.

EL MATEIX SERGENT: Tanta estona?

UN MORO: Heu de pensar que tinc quinze dones.

De fora se senten trets i els sorolls dels obusos i de les granades en esclatar. Entren tres soldats.

ELS SOLDATS: *Mi capitán*, em sembla que haurem de tocar el dos.

L'OFICIAL: Mai! Recular... Això mai! Recular ja recularé jo, però vosaltres heu de defensar-vos fins a la darrera gota de la vostra sang. Heu de lluitar com uns fills de...

EL BISBE: Heu de lluitar com ell mateix.

L'OFICIAL: Què dieu, il·lustríssima...?

EL BISBE: Que vós sou l'únic que doneu exemple de valor en els moments presents.

L'OFICIAL: No m'he atabalat mai. (Sé que tinc bones cames.)

EL MORO: Em sembla que si Allà no ens ajuda.

EL BISBE: Està vist que no et podré convertir!

EL MORO: Vostè en el que em vol convertir és en carn de canó.

EL BISBE: Què millor que això? Te n'aniries al cel amb babutxes i tot.

EL MORO: Cal! No em convenç! M'estimo més el cel de Mahoma: en aquell hi ha baiaderes, i el seu cel és cast.

Se senten caure nou obusos que impedeixen seguir la conversa.

[3]

En l'assassinat de Frederic García Lorca

«En l'assassinat de Frederic García Lorca», Papitu, n. 1.435 (24-IX-1936), p. 2.

...Colors i sang que fendeixen l'aire...
...Brogit d'autos que eixorden la nit...
...Sensació sobtada i instantània de la guerra...
...Calma...

Seguretat i confiança d'un poble que vetlla, treballa i lluita.

La penya de dibuixants, amics de temps, en un lleure de la intensa tasca diària, fa apostil·les [sic] a l'hora present. L'hora íntima és tràgicament trista... No gaire lluny, la seu de l'ordre públic descansa la nerviositat del dia.

En el desgranar del rosari tràgic, tot d'una surt el nom del poeta. Un crim contra la cultura. Es fa el silenci, fred, preny d'indignació i revolta.

L'amic sur[r]realista, parla de l'obra de l'assassinat, d'ell, de la seva poesia arrencada del carrer, viva, punyent com un coltell clavat en l'ànima popular... I l'amic recita, commogut, els versos admirables, plens d'humanitat... Sentint-los, la vida no és tan miserable.¹²

El rotllo escolta, vibra a l'encís de la poesia magnificada que lentament s'installa en l'auditori...

...L'ànim s'entristeix, el silent homenatge al desaparegut sura en l'espai, i en el més pregon de tots hi cova la sentida protesta pel vandalisme. Aquest tribut íntim al poeta és el millor homenatge a l'artista...

[4]

Intel·lectuals i artistes

«Intel·lectuals i artistes», Papitu, n. 1.435 (24-IX-1936), p. 3.

Els intel·lectuals i els artistes: pintors, músics, escultors, dibuixants, ninotaires, pel sol fet d'ésser-ho, ja duen damunt el morb revolucionari.

Els arriba, però, un moment de crisi: aquell en el qual l'egolatria i el deure envers el poble presenten un dilema a l'intel·lectual i a l'artista. Si l'egolatria el guanya, tenim un renegat més venut al capitalisme: és el Ramir de Maeztu, llepant el cul al rei; és l'Unamuno, escopint damunt la cara del poble; és Oswald Spengler teoritzant feixistitzant; és Eugeni d'Ors renegant Catalunya... són dotzenes d'individus que es venen el cervell pel ventrell.

Però si, d'una manera humana, cerebral o instintiva, l'home de l'intel·lecte, i l'home creador, es posen al costat del poble en la seva secular lluita contra l'opressió, pregonament sentides les ànsies dels pàries, dels forjadors de tota la riquesa material, llavors, hi aboquen tota llur riquesa espiritual i ens donen Daumier i Goya i Apelles Mestres; Panait Istrati i Dabit i Rolland, i Gide i Puig i Ferrer...

Els intel·lectuals i els artistes, enfrontats als intel·lectualoides i als artistoides. Esperit i emoció contra matèria pútrida i ventrell.

L'home pur, l'home del poble, espera i necessita que l'home de cervell conreat li faci assequibles les bel·leses de l'art i de l'intel·lecte. I vol que, prompte, de seguida, l'intel·lectual i l'artista es defineixin. No hi ha te[r]mes migs: amb el poble o contra el poble, amb el feixisme o amb la revolució. Tasca negativa, d'atapeïment de cervells, contra el poble! Tasca positiva, d'enlairament de les més pures potències i de conreu de la sensibilitat, al costat del poble! No hi pot haver neutrals.

I, on són els intel·lectuals i els artistes catalans?

No és el moment d'obrir un llibre, a casa, en la confortable biblioteca i absteure's en elucubracions immaterials. Amb el poble o contra el poble. Els qui tenen més cervell que estómac, amb el poble.

Al míting del Price, els pintors, els escultors, els dibuixants i els ninotaires, hi eren representats pel més triat de llurs rengles.¹³ I els escriptors? Pocs, una excepció, aquella flor que no fa estiu. Cal, doncs, que es defineixin immediatament els escriptors que estan al costat del poble, i que aquest sàpiga ben bé qui són els que té al seu costat.

Res d'actituds ambigües, puix que no es pot repetir el cas vergonyós del nucli que feia *Mirador*, que en aquests moments s'entretingué a fer-nos biografies de la Greta Garbo i explicar-nos com es fa un campió de boxa, i que requerits a abandonar la seva equilibrista actitud, amb presses de covardia han deixat de publicar el setmanari, el portantveus autoritzat dels intel·lectuals, i han optat per suspendre la publicació.¹⁴

Si més no, això és suspecte, i, veritablement, fóra molt llastimós que el dia de demà el poble català hagués de considerar aquests senyors de la manera com considera, per exemple, «El Porc», aquell intel·lectualoide sagristanesc que prostituint el nom de Catalunya, tenia a punt el xampany per a celebrar, el 16 de febrer, la que ell creia segura derrota del poble...»

[5]

Romanço de la cinquena columna

«*Romanço de la cinquena columna*», Papitu, n. 1.445 (3-XII-1936), p. 5-6.

Si voleu saber quins són
de la columna cinquena,
no us cal córrer gaire món
ni escoltar el que us diu l'antena
de Burgos. Segons a on,
si els veieu girar l'esquena,
són
de la columna cinquena.

L'home que no és carn ni peix
i tot el dia l'enfila,
aquell que la barba es deix,

que és curt de talla i no hi fila,
però que parla amb excés
i es posa a darrera llista,
és
de la columna feixista.

Aquell que mai no diu res,
que només escolta i calla
i no vol fer l'home de pes
quan veu algú que es baralla
i va per tots els cafès
tot i essent home de palla,
és
un facciós de requincalla.

Aquell que anava amb barret,
amb coll planxat i corbata,
i ara va amb el coll desfet
i duu una boina barata
perquè fa treballador
i hem de viure amb democràcia,
no
cregueu que fa gaire gràcia.

El senyor ara va a peu
i mai no puja al tramvia,
que surt de casa a les deu,
i, abans, s'alçava a migdia;
que en cases de compromís
sempre feia xerinola
i anava a dormir a les sis,
és
de Falange espanyola.

El que està de rellogat
i no paga la despesa
i diu que s'ha arruïnat
amb la guerra que hi ha encesa;
que és ric i no paga res
i tot s'ho tira a l'esquena
és
de la columna cinquena.

El qui amb cara de Lluís
i de pa sucat amb oli
no sol sortir mai del pis
sinó per comprar la *Soli*
i a les nits creu el que diu
l'emissora sevillana
viu
per als d'Acción Ciudadana.

Aquells que juguen al mus
tota la nit i la tarda
amb «don Pepe» i «don Jesús»
i un altre que porta barba;
que quasi se'n van del món,
i llegend *La Vanguardia*
són
feixistes de rereguarda.

El que lamenta a tot drap
que s'apugin els queviures,
que sempre té mal de cap
i és aficionat als «miures»;
que diu que no creu en cap
ni d'esquerra ni de dreta,
sap
fer la p... i la Ramoneta.

Tots aquests i els que no hi són,
que tot ho enreden, i espien
per minut i per segon,
per si les coses canvien,
són
la columna que farien
i ara fan, com qui no hi són!

Apèndix

«L'humorisme català durant la guerra», per Pere Calders

Pere Calders, «L'humorisme català durant la guerra», Catalunya [Buenos Aires], n. 144 (novembre del 1942), p. 10-12, i n. 145 (desembre del 1942), p. 54-55.

Durant els primers dies de la guerra, i gairebé podria dir durant les primeres hores, el Sindicat de Dibuixants Professionals va sentir la febre de la creixença i trobà que el pis que de feia temps ocupava a les Rambles se li havia fet petit, procedint, per tal de posar-hi remei, a incautar-se [sic] del palau que el marquès de Barberà tenia a l'avinguda del Portal de l'Àngel. Era una casa gran, plena de la capacitat acumulativa de diverses generacions i amb tantes cambres, patis i jardins que el Sindicat de Dibuixants cregué que per falta de lloc, cap inactivitat no tindria excusa. D'aquella casa en sortiren cartells, prospectes, legislació revolucionària i il·lustracions i ninots per a la major part de la propaganda gràfica de guerra, de manera que gairebé tots els dibuixants afiliats hi tenien una feina o altra a fer. I encara va quedar temps perquè el «Sindicat» realitzés una pensada magnífica: incautar-se [sic] del *Papitu* i de *L'Esquella de la Torratxa*, dos setmanaris que subsistien per miracle.

El *Papitu* era, quan el Sindicat se n'incautà [sic], una de les publicacions més brutes i més tro-nades que han sortit a Catalunya, i *L'Esquella* era tan poca cosa i tan desproveïda de solta que passava desapercebuda. Els dos setmanaris s'aguantaven gràcies a un curiós pacte amb els barbers de Barcelona, els quals hi estaven subscrits gairebé en la seva totalitat. Era a casa del barber on es tenia la sorpresa de comprovar que el *Papitu* i *L'Esquella*, setmana darrere setmana, repetien el prodigi de sobreviure.

La idea del Sindicat era netejar el *Papitu*, retornar-lo a la seva dignitat primitiva i convertir-lo en un setmanari d'humorisme pur; i renovar *L'Esquella*, posar-la al corrent i fer-ne un setmanari al servei de la política.

La feina a fer era engrescadora, i es podia comptar amb un conjunt de col·laboracions prou nodrit per assegurar l'èxit. El Sindicat de Dibuixants nomenà una comissió encarregada de vetllar la part gràfica dels setmanaris, i l'Agrupació d'Escriptors Professionals [sic, per Agrupació d'Escriptors Catalans], en designà una altra que tindria cura del text. Aquesta manera de fer redaccions a base d'obtenir la cooperació de corporacions professionals, deu ésser única en la història de les revistes humorístiques, i mereix ésser remarcada.

A mi em fou encarregada la direcció del *Papitu*, que retornà al carrer amb la consciència tranquil·la, ple de ninots de bona fe i amb una literatura que podia entrar a totes les cases. Però comprovarem de seguida que la gent, en aquells dies, havia perdut les ganes de riure de franc i que, quan ho feia, s'estimava més riure al servei d'alguna cosa. Mentre *L'Esquella* pujava ràpidament, el *Papitu* no acabava de trobar, per part del públic, l'acollida que reclamava el seu tornar pel bon camí. I com que *L'Esquella* absorbia cada vegada més activitats, i era un moment de solucions radicals, abandonarem el setmanari d'humorisme pur per a dedicar tota l'atenció al setmanari d'humorisme al servei de la política. Així fou com el *Papitu* morí a les meves mans honestament i en pau, després d'un quart de segle d'existència.

NOTES

1. «Des del pròxim jueves [17-IX-1936], el semanario *Papitu*, regenerado por el Sindicato de Dibujantes Profesionales, dejará aparte todas las groserías y las procacidades que de una manera tan lamentable lo han distinguido últimamente y se convertirá en una hoja de combate al servicio de la causa antifascista. / Muchos dibujos, chistes y literatura de circunstancias harán de *Papitu* un semanario digno e indispensable a todos los antifascistas de Cataluña» («*Papitu* al servicio del pueblo», *El Diluvio*, 10-IX-1936, p. 5).
2. «*Papitu* al servei del poble», *Papitu*, n. 1.433 (10-IX-1936), p. 3. Reproduït a SOLÀ, Lluís. *Papitu (1908-1937)* [Barcelona: Bruguera, 1968], p. 27-28. Vegeu, sobre el *Papitu*, PIRACÉS, Agustí. «Trenta anys o la vida d'un setmanari (vida, passió i mort del *Papitu*)», *Meridià*, n. 47 (3-XII-1938), p. 8 [El periodista Agustí Piracés, que n'havia estat director, conclouia el seu balanç de la història del setmanari amb una reflexió de fons: «*Papitu* va deixar de publicar-se alguns mesos després de la sublevació [sic] feixista. Reapareixerà algun dia? El seu títol, per popular que sigui, no sembla el més adequat per a un periòdic català que vulgui respectar les normes gramaticals des de tant de temps acceptades per a la nostra llengua. D'altra banda, per a fer un setmanari alegre, però refinat, cosmopolita, espiritual, caldria aplegar tota una nova generació d'escriptors papitescos. ¿Els homes d'aquesta nova generació tindran interès, un cop acabada la guerra, a dedicar llurs activitats a una tasca tan frívola, estant obert a llurs activitats el camp vastíssim de les revistes humorístiques i literàries? Perquè cal no oblidar que el *Papitu* pogué comptar amb la col·laboració d'homes com en Manuel Fontdevila, en Rafael Moragues, en Lluís Capdevila, l'Amichatis, l'Alfons Roure, en Ramon Raventós i tants d'altres, és perquè els dos únics setmanaris catalans que hi havia llavors eren *Papitu* i *L'Esquella de la Torratxa*. Un *Papitu* sense redactors joves fóra mort. Els que el férem vint anys enrere, vivim gairebé ja exclusivament de records. I amb sols records, no és possible fer un setmanari vibrant i dinàmic, com hauria d'ésser el *Papitu* —si un dia reaparegués— o un setmanari nou que vingués a recollir i continuar la seva tradició d'escàndol, però també —¿per què no dir-ho?— de glòria.», i MORAGAS, Rafael. «Del sac del drapaire de la ciutat. Pintors, dibuixants i poetes a la redacció del setmanari *Papitu*», *Meridià*, n. 50 (24-XII-1938), p. 8 [El veterà periodista Rafael Moragas, que havia estat redactor del *Papitu*, evocava en aquest article els primers anys del setmanari, entre el 1908 i el 1910. Cf., en aquest sentit, «Conferència de F. Pujols. Història del *Papitu*», *Mirador*, n. 281 (21-VI-1934), p. 6]. Vegeu, també, la bibliografia sobre el setmanari humorístic: TORRENT, Joan i TÀSIS, Rafael. *Història de la premsa catalana*, vol. I (Barcelona: Bruguera, 1966), p. 419-423; CADENA, Josep Maria. «Ara fa seixanta anys va néixer el *Papitu*. Un setmanari polític i humorístic que va tornar-se verd», *Tele-estel*, n. 128 (27-XII-1968), p. 24-27; SOLÀ I DACHS, Lluís. *La premsa humorística*, vol. 2 (Barcelona: Bruguera, 1979), p. 107-127, i CAMPILLO, Maria i CENTELLES, Esther. *La premsa a Barcelona 1936-1939* (Barcelona: Centre d'Estudis d'Història Contemporània / Edició de La Gaya Ciència, 1979), p. 177. En un dels seus darrers articles, publicat pòstumament, Víctor Alba recordà la rica tradició de revistes humorístiques dels anys vint i trenta i el paper pioner del *Papitu*: «Els catalans sempre han sabut prendre's el pèl els uns als altres. Bé, no sempre, perquè si fos així no tindria motiu per escriure aquesta nota. / Avui no tenim res que faci pensar en *El Be Negre* de just abans de la Guerra Civil, ni en la *Campana de Gràcia* i *L'Esquella de la Torratxa* que es coïen a la llibreria del López, a les Rambles, al costat de l'Hotel Orient (bé, Oriente). Ni tan sols en *La Tuies*, que tenia un tirant sicalíptic i que es llegia sobretot a les barberies mentre esperaves torn. Ni, evidentment, en l'antecessor de tots aquests setmanaris, que posà el llistó molt alt i que encara seria d'actualitat, el *Papitu*. Tan poc

sentit de la sàtira i l'epigrama tenen els catalans d'ara que de tots aquests setmanaris només se n'ha editat, en forma de llibre, *El Be Negre*. / Ah, m'oblidava d'*El Xut* del Castany, que hauria fet festassa amb tots els merders del Barça. I fins i tot *El Violet* i *El Patufet*, per a la quitxalla, en els quals l'humor feia tolerable la *moralina* de Folch i Torres» (Víctor Alba [Pere Pagès i Elies], «Temps era temps. Què s'ha fet dels epigrames?», *Avui*, 12-III-2003, p. 41).

3. El llibre *L'humor a la Barcelona del vuit-cents*, publicat el 1938 pels Serveis de Cultura al Front del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, venia a revalorar la millor tradició humorística amb el recull de textos de Robert Robert, Pitarrà, Emili Vilanova, Albert Llanas, Narcís Oller, Pompeu Gener, Francesc Manuel Pau, Joan Pons i Massaveu, Apelles Mestres i Josep Feliu i Codina. Vegeu *L'humor a la Barcelona del vuit-cents*, selecció i pròleg de Miquel Llor i il·lustracions de Xavier Nogués (Barcelona: Serveis de Cultura al Front del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1938). Cf. les valoracions d'Ernest Guasp i Rafael Tasis i Marca a propòsit d'aquest llibre a CAMPILLO, Maria. *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)* [Barcelona: Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994], p. 233-234.

4. CALDERS, Pere. «L'humorisme català durant la guerra», *Catalunya* [Buenos Aires], n. 144 (novembre del 1942), p. 10-12, i n. 145 (desembre del 1942), p. 54-55. El text correspon a una conferència pronunciada a l'Agrupació d'Amics de Catalunya de Mèxic DF, el dia 23 de juliol de 1942. Vegeu-ne la transcripció parcial a l'apèndix.

5. *Ibidem*.

6. FONTSERÈ, Carles. *Memòries d'un cartellista català (1931-1939)* [Barcelona: Pòrtic, 1995], p. 284.

7. FONTSERÈ, Carles. *Memòries d'un cartellista català (1931-1939)*, p. 289.

8. No obstant això, ben aviat, trobem en les pàgines del setmanari *Papitu* atacs contra el POUM, si bé en un to menys violent que a *L'Esquella de la Torratxa*. Un exemple: «S'estava discutint que tots els sectors antifeixistes tenien un himne: "Els Segadors", "La Internacional", "A les barricades"... / —I els del POUM? —diu un. / —També —va respondre un altre—: "El vint-i-cinc de desembre: poun, poun, poun..."» («El cabàs dels contes», *Papitu*, n. 1434 (17-IX-1936), p. 12).

9. FONTSERÈ, Carles. *Memòries d'un cartellista català (1931-1939)*, p. 289.

10. Els textos «dramatitzables» del *Papitu* aplegats a *Teatre de guerra i revolució (1936-1939)* són els següents: «Ràdio Sevilla», *Papitu*, n. 1437 (8-X-1936), p. 8-9; «La no-intervenció. Comèdia en diverses sessions», *Papitu*, n. 1439 (22-X-1936), p. 4; «Teatre feixista [a Salamanca]», *Papitu*, n. 1441 (5-XI-1936), p. 7; «Teatre feixista [a Badajoz]», *Papitu*, n. 1442 (12-XI-1936), p. 8-9, i Kayrus, «Teatre feixista [a Tetuan]», *Papitu*, n. 1444 (26-XI-1936), p. 4. Vegeu *Teatre de guerra i revolució (1936-1939)*. *Antologia de peces curtes*, edició a cura de Francesc Foguet i Boreu (en curs de publicació).

11. *L'Esquella de la Torratxa* reaccionà així davant de la notícia de l'assassinat de Federico García Lorca: «Encara que la major part de les males noves, dissortadament, es confirmen, ens resistim a creure en la veritat de les veus que corren d'haver estat afusellat per la canalla feixista l'altíssim poeta Federic García Lorca. / No ens sorprendria gens la tragèdia. No es podria esperar res més ni menys que el sacrifici de l'autor de *Yerma* i *Bodas de sangre* per part d'un coronel que porta el nom indecent de Cascajo, sacrifici comès pels professionals de l'"honor" a sou, i sota els plecs d'aquella *rojo gualda* que ha emparat tantes vergonyes. / Volem creure que García Lorca viu encara i que escriurà el poema de la gesta d'un poble

que ha acabat la paciència. Si així no fos, totes les vides de la militarada infecta i de l'aristocràcia covarda i degenerada, no compensarien una sola gota de sang del poeta andalús que ha enfondit més que ningú en les entranyes populars.» («Esquellots», *L'Esquella de la Torratxa*, n. 2979 [3-IX-1936], p. 510).

12. Des de les pàgines de *L'Esquella de la Torratxa*, la denúncia de la intel·lectualitat «emboscada» prenia un caire molt més virulent i amenaçador; que podia atènyer gravíssimes conseqüències en temps d'excepció: «Alerta amb els emboscats amb etiqueta de tècnics! Ho havem fet avinent diverses vegades i el nostre advertiment no ha estat escoltat pel qui té encara el deure i la missió de no badar. Sota la disfressa d'arqueòlegs, historiadors, arxivers, artistes en general, professors de dibuix, poetes, escriptors de tota mena, etc., etc., pullulen una munió de genteta que fa de les seves en les nostres institucions culturals a profit de les dretes i de la clericalia. Un reaccionari pot ésser un bon escriptor, un excel·lent artista, un admirable ordenador d'arxius i biblioteques i com a tal no se li pot negar el pa i el vi. El que no pot ni deu fer-se és, en els moments revolucionaris que vivim, lliurar-los l'ordenació i el regiment del nou ordre cultural que el poble s'ha donat. / Si hi ha algú a la Generalitat, a l'Ajuntament, a la Universitat o en qualsevol altre organisme oficial que no ho vulgui entendre, caldrà dir les coses pel seu nom i assenyalar persones amb pèls i senyals per tal que els nuclis populars no contaminats per la pegadella del favoritisme que encara no és fora de certes institucions, faci una esbandida exemplar i sanitària. / Alerta, doncs, perquè estem disposats a parlar clar!» («Esquellots», *L'Esquella de la Torratxa*, n. 2979 [3-IX-1936], p. 510-511).

13. Vegeu, sobre les característiques generals de les cincuenes columnes catalanes, PASTOR PETIT, Domènec. *La cinquena columna a Catalunya (1936-1939)* [Barcelona: Galba, 1978], especialment les p. 276-277 [cf., també, ídem, «El cinquenacolumnisme a Catalunya: els anys 1936-1939 i ara», *Canigó*, n. 603 (28-IV-1979), p. 10-11, i ídem, «No som revanxistes», *Canigó*, n. 604-605 (5/12-V-1979), p. 6]. Quant a la repressió a la rereguarda; vegeu Josep M. Solé i Sabaté i Joan Vilarroya i Font, *La repressió a la rereguarda de Catalunya*, 2 volums, pròleg de Josep Benet (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989-1990).

14. El text podria fer al·lusió a l'homenatge a Federico García Lorca que se celebrà el 12 de setembre de 1936 al Principal Palace, en el qual Manuel Gómez recità diverses composicions del poeta granadí.

15. Es refereix al Miting d'Unificació Cultural i Solidaritat Antifeixista celebrat al Gran Price de Barcelona, la nit del 18 de setembre de 1936. En relació amb aquest acte, des de les pàgines de *Treball*, òrgan del PSUC, s'afirmava que tots els intel·lectuals tenien l'obligació de sortir d'una «neutralitat sospitosa» i de prendre una «posició clara i inequívoca» davant del fet revolucionari: «Tots els oradors del gran míting cultural, des de l'escriptor catòlic Josep Bergamín, i homes moderats, però d'idees avançades, com August Pi i Sunyer, fins als intel·lectuals de franca posició revolucionària, com el valencià Àngel Grau [sic, per Àngel Gaos?] o el gran dibuixant Helios Gómez, coincideixen en una mateixa crida de solidaritat amb el poble treballador que està lluitant als diferents fronts de les terres hispàniques i reclamen l'obligació col·lectiva de tots els seus companys a no romandre insensibles i indiferents davant el gest heroic del proletariat. [...] Ja no es discuteix aquesta famosa independència de l'esperit, que, de fet, mai no ha existit i, en aquest sentit vague i sentimental, no existirà mai; ja no es discuteix la faceta sagnant i antihumana de la barbàrie feixista, l'obra destructiva cultural de la qual tots nosaltres coneixem. Tots estem d'acord, doncs, en aquest moment que ens trobem davant una lluita grandiosa de dues civilitzacions i que ningú no pot quedar al marge d'aquesta lluita final en la qual es juga el destí de la

humanitat. / Per això no necessitem en aquesta hora les declaracions platòniques i filosòfiques sobre els deures dels intel·lectuals, sinó una exposició clara i ben concretada sobre la tasca real i eficaç per mitjà de la qual els treballadors de l'esperit poden contribuir a la victòria de les armes i a l'aixafament definitiu del feixisme. Progressivament, amb la normalització de la vida ciutadana, molts dels nostres intel·lectuals i fins d'un cert nombre de representants nostres a les comissions i els Comitès per a la nova estructuració dels diferents sectors culturals, s'estan acostumant a la idea que "no ha passat res", que tot seguirà igual, potser amb un matís més o menys pronunciat de tendència "social" i que la lluita a les trinxeres davant de l'enemic no podrà afectar d'una manera decisiva l'orientació nova que s'ha de donar a l'estructuració cultural.» En conseqüència, segons *Treball*, els intel·lectuals havien de comprendre que «la seva labor només pot ésser d'utilitat col·lectiva i d'eficàcia social si saben coordinar la seva tasca a les consignes revolucionàries que regeixen tant la lluita guerrera com el nou ordre social i econòmic» («Els intel·lectuals davant el feixisme. A propòsit del gran míting d'unificació cultural», *Treball*, 20-IX-1936, p. 8). Com es pot veure, la sintonia entre *Treball* i el *Papitu* és absoluta. Vegeu, sobre el context en què es dugué a terme el Míting d'Unificació Cultural i Solidaritat Antifeixista que se celebrà al Gran Price el 18 de setembre de 1936, CAMPILLO. *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*, especialment les p. 55-56.

16. Sobre el setmanari *Mirador*, vegeu CAMPILLO. *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*, p. 107-119; FOGUET I BOREU, Francesc. *El teatre català en temps de guerra i revolució (1936-1939)*. A propòsit de «*Mirador*» i «*Meridià*» (Barcelona: Institut del Teatre / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999), p. 25-95, i HUERTAS, Josep M. i GELI, Carles. «*Mirador*», la *Catalunya impossible* (Barcelona: Proa, 2000), p. 137-153.